

PRISUTNOST DOSELJENIKA IZ PIRANA U VENECIJI OD XV. DO XVII. STOLJEĆA

Lovorka ČORALIĆ

asistent, Filozofska fakulteta v Zagrebu, 41000 Zagreb, Krčka 1, CRO
assistente, Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università degli Studi di Zagabria, 41000 Zagreb, CRO

SAŽETAK

Avtorica na podlagi gradiva iz beneškega državnega arhiva prikazuje prisutnost in delovanje priseljencev iz Pirana v Benetkah od 15. do 18. stoletja. Obravnava intenziteto njihove prisutnosti, njihovo poklicno strukturo, kraj bivanja, ekonomske zmožnosti, družinske in prijateljske vezi ter duhovno in religiozno življenje. Na koncu razprave so navedeni še sodni procesi, ki jih je proti nekaterim Pirančanom vodilo sodišče cerkvene inkvizicije.

IZVORI I HISTORIOGRAFIJA

Doseljivanje, prisutnost i djelovanje doseljenika sa istočnojadranske obale u Veneciji složen je i vremenski dugotrajan proces i pojava koji se tijekom razdoblja dugog povijesnog trajanja može promatrati kao sastavni dio međusobnih veza, utjecaja i prožimanja zapadne i istočne jadranske obale.

U ovom radu pokušati ćemo ukazati na prisutnost i djelovanje stanovnika porijeklom iz istarskog grada Pirana u Veneciji u razdoblju od XV. do XVII. stoljeća. Rad je nastao na osnovu istraživanja izvorne građe u Državnom arhivu u Veneciji (Archivio di Stato di Venezia) i sadrži građu iz fonda notarskih dokumenata, napose oporuka (Notarile testamenti), te, manjim dijelom iz fonda spisa ureda inkvizicije *Santo officio*. U radu ćemo stoga, služeći se podacima iz navedene arhivske građe, nastojati ukratko prikazati osnovne vidove djelovanja stanovnika porijeklom iz Pirana u Veneciji, ukazujući napose na vremenski okvir i intenzitet njihovog spominjanja i prisutnosti, zanimanja, mjesto stanovanja, svakodnevni život i obiteljske odnose, prijateljske veze i poznanstva, druženja sa doseljenicima iz ostalih dijelova istočnojadranske obale, ekonomske mogućnosti, te, naposljetku, duhovni život i odnos spram vjerskih ustanova u Veneciji.

VREMENSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Iako se prisutnost doseljenika iz Pirana u Veneciji može intenzivnije pratiti u širokom vremenskom luku

od XIII. stoljeća, krajem kojeg Piran dospijeva pod mletačku upravu, pa sve do pada Mletačke republike u posljednjim godinama XVIII. stoljeća, za naše smo istraživanje, poradi karaktera izvora koje koristimo, odabrali period od XV. do XVII. stoljeća. Uspoređujući i analizirajući godine nastanka svih dokumenata koje smo koristili prilikom istraživanja, možemo primjetiti da se prisutnost doseljenika iz Pirana u Veneciji može, s obzirom na intenzitet spominjanja, pratiti u nekoliko vremenskih razdoblja. U periodu do 1450. godine broj u izvorima spomenutih doseljenika iz Pirana gotovo je neznatan i ograničen na svega pokoji pojedinačni primjer. U idućem, nešto širem vremenskom razdoblju (1451-1550. godina) broj doseljenika iz Pirana u Veneciji raste, da bi izvjestan pad doživio u razdoblju 1551-1575. godine. Slijedeći period od 1576-1625. razdoblje je u kojem u izvorima najučestalije nailazimo na dokumente o prisutnosti i djelovanju doseljenika iz Pirana u Veneciji. Uspoređujemo li intenzitet prisutnosti doseljenika iz Pirana sa prisutnošću doseljenika iz ostalih dijelova istočnojadranske obale i unutrašnjosti u Veneciji možemo primjetiti da se, iako stanovite sličnosti postoje, intenzitet rasta, najučestalijeg perioda spominjanja i pada njegovog intenziteta ne podudaraju u cijelosti. Kada je, naime, riječ o doseljenicima iz ostalih gradova istočnojadranskog prostora, primjetno je da je period njihovog najintenzivnijeg prisustva i iseljavanja u Veneciju u razdoblju od 1450-1550. godine, te da je već početkom XVII. stoljeća primjetan znatan pad u odnosu na prethodno razdoblje. Piranski doseljenici, nasuprot tome, svoj najveći intenzitet spominjanja u mletačkim

dokumentima bilježe upravo početkom XVII. stoljeća, te, iako u kasnijim godinama (1626-1700. godine) i ono doživljava stanovit pad, intenzitet njihovog prisutstva ne opada u onoliko izrazitoj mjeri kao kada je riječ o doseljenicima iz ostalih dijelova naše obale. Razloge ovoj nepodudarnosti potrebno je, pored uzroka i posebnosti u razvoju svakog grada na istočnojadranskoj obali, tražiti i u drugačijoj političkoj i gospodarskoj pozadini onodobnih zbivanja. Razdoblje 1450-1550. godine za većinu je gradova dalmatinskog priobalnog prostora period koji obilježavaju učestale turske provale u njihovo neposredno zaleđe. Turskim zauzimanjem većine zemalja i oblasti balkanske unutrašnjosti onemogućena je ili potpuno prekinuta trgovačka komunikacija i promet sa unutrašnjošću Balkanskog poluotoka, što se nakon nekog vremena negativno odrazilo na gospodarsku snagu i napredak većine dalmatinskih gradova, napose onih koji su na posredničkoj trgovini između zemalja i feudalnih oblasti balkanskog zaleđa i država i gradova na zapadnojadranskoj obali i mediteranskom prostoru u cjelini, gradili svoju gospodarsku politiku. Pored toga, neočekivan i znatan priliv izbjeglica iz zaposjednutih zemalja, uz uništeno agrarno zaleđe koje je, napose nekim gradovima Dalmacije (npr. Zadru) omogućavalo opskrbu i prehranu poljoprivrednim proizvodima cjelokupnog gradskog stanovništva tijekom gotovo čitave godine, značio je za ionako prostorno skućene dalmatinske komune višak stanovništva čije je izdržavanje u velikoj mjeri padalo na trošak same komunalne blagajne. U nemogućnosti da nađu zaposlenje i sebi i svojoj obitelji osiguraju sigurnu egzistenciju, mnogi će se stanovnici dalmatinskih gradova upravo tijekom perioda 1450-1550. godine učestalo iseljevati u različite dijelove zapadnojadranske obale, pri čemu će Venecija, kao glavni grad njihovog šireg državnog područja, zasigurno imati jednu od značajnijih uloga. Kada je, međutim, riječ o istarskom gradu Piranu, sigurno je da, izuzev u posrednom smislu, turske provale nisu ovom gradu mogle naškoditi i donijeti toliko nedaća kao gradovima u središnjem i južnom dijelu istočnojadranskog prostora. Došavši pod upravu Venecije još davne 1283. godine, Piran će, iako u mnogo čemu ograničavan i sputavan mletačkom gospodarskom politikom, uspjevati razviti vlastiti privredni potencijal zasnovan na proizvodnji i distribuciji soli iz vlastitih solana, te na, za sve gradove istočnojadranskog priobalnog i otočkog prostora, tradicionalno razvijenoj pomorsko-trgovačkoj privredi i brodogradnji.¹ Razdoblje u kojem su dalmatinski gradovi počeli znatnije osjećati krizu i gospodarski zasto-

uslijed političkoratnih uvjetovanosti u njihovom neposrednom zaleđu, a koji je kulminirao upravo tijekom druge polovice XV. i u XVI. stoljeću i doveo do depopulacije i migracija na prostor zapadnojadranske obale (nisu zanemarive niti migracije na istarski prostor), nije se u istarskim gradovima pod mletačkom upravom mogao u tolikoj mjeri osjetiti, te oni i dalje žive svojim dotadašnjim ritmom privrednog, političkog i društvenog razvoja. Krajem XVI. te napose tijekom XVII. stoljeća nastupa za istarske gradove pod mletačkim dominijem novi period, obilježen sve većom konkurencijom habsburške luke Trst koji će se kao značajan i nadasve opasan suparnik u velikoj mjeri suprotstaviti njihovom dotadašnjem gospodarskom razvoju. Razdoblje Uskokog rata (1615-1617. godine), sve učestaliji i po tamošnje mletačke gradove neugodniji sukobi Austrije i Venecije doveli su do opadanja veza istarskih gradova sa zaleđem, smanjenja prometa, te u vezi s tim, znatnog opadanja posredničke trgovine na osnovu koje se ostvarivala njihova značajna gospodarska dobit. Mletačka politika, napose u vezi proizvodnje i prodaje soli, postaje sve više ograničavajuća i nepovoljnija za Piran, a izgradnjom novih solana, dopremanjem soli iz drugih gradova Apeninskog poluotoka, kao i sve očitijim forsiranjem tršćanske luke od strane habsburških vlasti, gospodarski razvoj počinje doživljavati sve očitiji zasto. Pokušaji da se krijumčarenjem izbjegne mletački nadzor nad izvozom soli samo će uzrokovati još restriktivniju mletačku politiku, a sve izrazitiji porast cijena, pad općinskih prihoda i sve prisutnije malverzacije i nezakonitosti mletačkih upravnih organa u samom gradu, dovesti će velik dio stanovništva, napose niže društvene slojeve, u stanje krajnje oskudice i neimaštine.² Traženje izlaza za sve teže osiguravanje egzistencije u vlastitom gradu, mnoge će stanovnike Pirana nagnati da rješenje potraže iseljavanjem ili privremenim odlaskom u gradove zapadnojadranske obale, pri čemu će Venecija, kao njihov glavni i udaljenošću ne isuviše nedostupan grad, zasigurno imati veliko značenje. Mnogi će od piranskih doseljenika u gradu na lagunama ostajati samo privremeno, baviti se tradicionalnim poslovima po kojima je njihov grad bio najdaleko poznat (drvodjelstvo, gradnja brodova, pomorstvo i slično), te se nakon nekog vremena vraćati u vlastiti grad. Dio njih će, međutim, trajno rješenje svoje egzistencije nalaziti trajnim ostankom u Veneciji, te će, zasnovavši ondje i obitelj, u gradu na lagunama ostati do kraja života. Upravo će ova kategorija doseljenika, koji su od doseljenja ostali vezani uz život i djelovanje u Veneciji, te koji su posljednje dane svog

1 O razvoju grada Pirana, napose političkom položaju i gospodarstvu usp: Kandler 1879; Nicolich 1882, 17-53; Caprin 1889, 159-192; Caprin 1968, 124-125, 246-247; Tamaro 1910; Gorlato 1968, 139-146; Pahor-Poberaj s. d.; Pahor 1974, 161-169.

2 Usp. Bertoša 1986, sv. II, 397-398.

života dočekali u gradu na lagunama, o čemu nam svjedoče i njihove oporuke - osnovni dokumenat kojim ćemo se služiti prilikom istraživanja, biti i osnova našeg istraživanja prisutnosti piranskih doseljenika u Veneciji u razdoblju od druge polovine XV. do sredine XVII. stoljeća.

NAVOĐENJE U IZVORIMA

Doseljenici iz Pirana zabilježeni su u mletačkim dokumentima svojim i očevim imenom, te gradom iz kojega dolaze u Veneciji. Tek iznimno odnosno svega u dva primjera bilježimo njihova prezimena ili nadimke koji su navedeni uz vlastito i očevo ime doseljenika.³

ZANIMANJA DOSELJENIKA

Zanimanja doseljenika u Veneciji podatak su kojeg u dokumentima obično bilježimo uz ime odnosno oznaku grada iz kojeg doseljenik dolazi. Budući da je udio uključenosti piranskih doseljenika u pojedinim zanimanjima nejednak, analizu smo usmjerili na nekoliko skupina zanimanja objedinjenih zajedničkim karakteristikama. Slično većini ostalih doseljenika porijeklom iz različitih dijelova istočnojadranske obale, doseljenici iz Pirana također su najčešće u Veneciji bili uključeni u zanimanja i djelatnosti maritimnog i obrtničkog karaktera. Tako je najveći broj u izvorima spomenutih doseljenika iz Pirana uključen u različite oblike pomorske privrede koja je u područjima istočnojadranske obale imala višestoljetnu tradiciju, te koja su zanimanja, poradi svoje traženosti u uvijek maritimno usmjerenoj Veneciji, uvijek mogla osigurati egzistenciju gotovo neograničenom broju osoba. Piran kao jedno od značajnijih središta brodograđevne djelatnosti i privređivanja na istočnom Jadranskom gradu je iz kojeg je tijekom cjelokupnog razdoblja njegove višestoljetne državne-političke i gospodarske povezanosti sa Venecijom nemali broj pomoraca uključenih u različita i nejednako cijenjena i ekonomski isplativa zanimanja odlazio u grad na lagunama i tamo obavljao svoju osnovnu djelatnost. U našim izvorima susrećemo tako uvijek traženog i cijenjenog zapovjed-

nika broda (padron nave), zanimanje koje nije bilo rijetko među doseljenicima sa istočnog Jadrana.⁴ Brodar ili barcarol tradicionalno je zanimanje mnogih doseljenika iz dalmatinskih i istarskih gradova u Veneciji, pri čemu je obično riječ o vještijem pomorcu koji svoju djelatnost obavlja prevozeći putnike i robu uzduž same Venecije kao i na brojne otoke mletačke lagune.⁵ Zanimanje običnog mornara, zaposlenog najčešće na nekom od brodova lokalnog karaktera, ali katkada i na galijama i trgovačim brodovima koji su odlazili na daleka putovanja u mnoge od zemalja mediteranskog i levantinskog svijeta sa kojima je Venecija održavala intenzivne trgovačke i poslovne veze, zasigurno je najčešće spominjano kada je riječ o doseljenicima iz gradova i sa otoka istočnojadranske obale, te ga tako zatičemo i u primjeru grada Pirana.⁶ Naposljetku, potrebno je spomenuti da su poneki pomorci svoju djelatnost obavljali isključivo u državnoj službi, što se prilikom navođenja zanimanja oporučitelja u izvoru izričito i navodi.⁷

Iako su doseljenici sa istočnojadranskog prostora najčešće zaposleni u nekima od brojnih i traženih zanimanja obrtničkog karaktera (npr. kalafati, drvodjelci, zidari i drugi obrtnici i radnici zaposleni u građevinsko-tearskim zanimanjima napose traženim u mletačkom Arsenalu), te se može pretpostaviti da su i doseljenici porijeklom iz Pirana također bili uključeni u mnoga od sličnih zanimanja, u našim izvorima bilježimo svega jedan primjer uključenosti u djelatnosti obrtničkog karaktera (kovač).⁸ Razloge tome možemo tražiti i u činjenici da se u mnogim dokumentima ne navode zanimanja doseljenika, ali i u mogućnosti da su mnogi od piranskih doseljenika svoju osnovnu djelatnost ovdje obavljali samo privremeno, te da su se nakon nekog vremena trajno vraćali u svoj grad, ne ostavljajući iscrpniji spomen o svom prisutstvu i djelovanju u Veneciji.

Doseljenici porijeklom sa istočnog Jadrana bili su, kako smo već spomenuli, najvećim dijelom uključeni u zanimanja maritimnog, obrtničkog i sitnotrgovačkog karaktera. Zanimanja istaknutije društvene vrijednosti i ugleda, kao i intelektualna zanimanja rijetko su ili gotovo izostavljena u strukturi njihovih zanimanja. Stoga je primjer Antonija iz Pirana koji u Veneciji obavlja uvijek traženu i društvenim ugledom vrlo cijenjenu liječničku službu,⁹ iako predstavlja gotovo osamljenu iznimku, dra-

3. Agnesina condam Francesco Volpe da Piran, Archivio di Stato di Venezia (dalje ASV), Notarile testamenti (dalje NT), b. 961, br. 6, 18.4.1591; Catarina condam Gasparo Baffo favro da Piran, b. 94, br. 7, 18.12.1647.

4. Domenigho de Pyran patron de nave (umro prije 10.1.1598), NT, b. 635, br. 402.

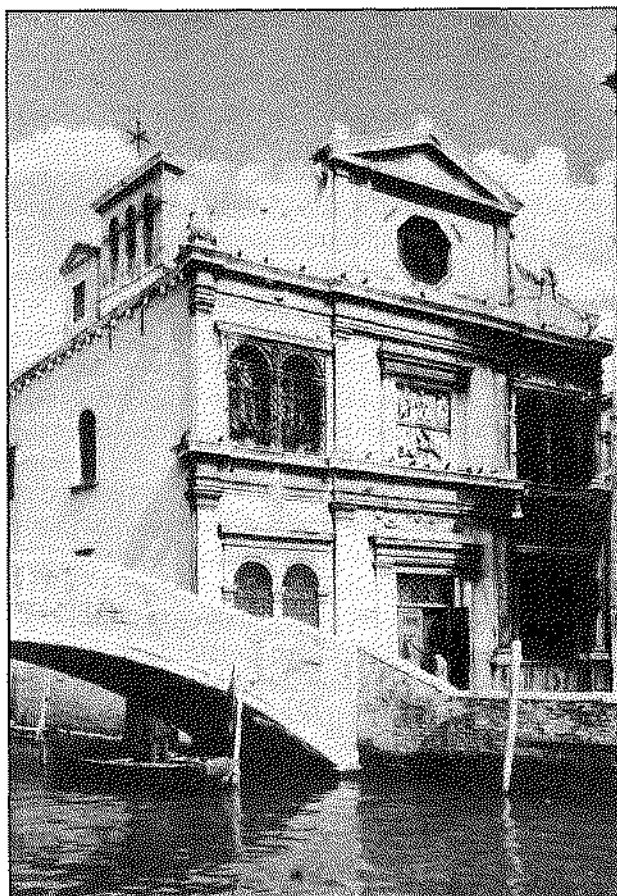
5. Franciscus da Piran barcarol (umro prije 31.12.1591), NT, b. 224, br. 1691.

6. Tomaso de Andrea da Piran mariner, NT, b. 842, br. 711, 22.4.1606.

7. Luca condam Zuane da Pirano congiorato de Cha Emo provisionato cum le barche dell' Illustrissimo Consiglio dei Dieci, NT, b. 641, br. 243, 18.3.1541.

8. Gasparo Baffo favro da Piran (umro prije 18.12.1647), NT, b. 94, br. 7.

9. Antonio Piran medico (umro prije 17.11.1578), NT, b. 157, br. 444.

Scuola Dalmata dei SS. Giorgio e Trifone (Scuola degli Schiavoni)

gocjen primjer uspješne uključenosti i djelovanja doseljenika iz ovog grada u društvenu i karakterom zanimanja intelektualnu elitu Venecije.

Iako ne brojni, u gradu na lagunama katkada su zabilježeni i svećenici odnosno crkvene osobe različitih crkvenih službi i samostanskih redova. Djelujući najčešće u dijelovima grada u kojima je tijekom proteklih stoljeća stanovao najveći broj doseljenika porijeklom iz različitih gradova istočnog Jadrana (predjeli Castello i s. Marco), ove su crkvene osobe u svakidašnjem kontaktu sa svojim zemljacima ostvarivanim kroz dušebrižničku službu i svakidašnju, neformalnu komunikaciju i poznanstva, predstavljali značajnu sponu između doseljenika iz najrazličitijih područja istočnojadranske obale. Iz Pirana bilježimo tako 1500. godine svećenika Jakova,¹⁰ dok je u laički red trećoretkinja sv. Franje (pincokare) uključena 1494. godine piranska doseljenica Agata.¹¹

Naposlijetku, u društvenim ugledom jednoj od najnižih skupina zanimanja bilježimo doseljenike (najčešće žene) uključene u služinske poslove. Mnoge doseljenice iz naših krajeva, najčešće kao neudate djevojke ili udovice, bile su u Veneciji zaposlene kao služavke u nekoj od mletačkih plemićkih ili građanskih obitelji, te kao posluga u nekoj od tamošnjih župnih crkava. Iz Pirana u ovoj skupini zanimanja bilježimo Domeniku pokojnog Jakova, služavku zaposlenu u kući mletačkog gradanina Francesca Rubi.¹²

MJESTO STANOVANJA DOSELJENIKA

Slijedeći, također ne manje značajan podatak o prisutnosti piranskih doseljenika u Veneciji je mjesto njihovog stanovanja. U izvorima se mjesto stanovanja određuje prema gradskom predjelu (sestiere) i crkvenoj župi u kojoj doseljenik stanuje (contrata, confinio). Doseljenici porijeklom iz Pirana zabilježeni su u izvorima najčešće kao stanovnici neke od župa predjela Castello, mjesta gdje su tijekom višestoljetne povezanosti istočne i zapadne jadranske obale najčešće obitali doseljenici sa istočnog Jadrana, napose iz krajeva koji su se tijekom ovog razdoblja nalazili pod mletačkim dominijem (Mletačka Istra, Dalmacija, Albanija). Predjel Castello, smješten neposredno uz samo gradsko središte jedan je od prvih napučenih i urbanističkom regulacijom zahvaćenih predjela Venecije, a svojim povoljnim smještajem neposredno uz dugačku i za pristajanje brodova nadasve pogodnu obalu (*Riva degli Schiavoni*) bio je mjesto koje je već i po brojnim nazivima svojih ulica i dijelova (*Calle Schiavoncina*, *Calle Schiavona*, *Fondamenta degli Schiavoni*, *Calle delle Rasse*, *Calle Albanesi*, *Calle dei Furlani*, itd.) upućivalo na intenzivnu prisutnost i zastupljenost doseljenika sa područja mletačkog dominija na istočnom Jadranu. Zanimljivo je da se na samoj *Riva degli Schiavoni* nalazi uklesan u kamenu pristaništa, točno nasuprot prolaza koji vodi prema crkvi s. Zaccaria (sottoportego di s. Zaccaria), natpis *STAZIONE DI CUMA DI PIRANO* kojim se pomorcima koji u Veneciju dolaze iz Pirana omogućuje da u bilo koje vrijeme kada njihovi brodovi pristaju u Veneciju, zauzmu i usidre svoje lađe na navedenom mjestu.

U predjelu Castello nalazila se od 1451. godine i bratovština slavenskih doseljenika sa područja mletačkog dominija na istočnom Jadranu, nazvana *Scuola degli Schiavoni* ili *Scuola dei Ss. Giorgio e Trifone* (danas poznata i pod imenom *Scola Dalmata*) u koju su bili uključeni

10 Prete Jacobus da Pirano, NT, b. 536, br. 90, 5.5.1500.

11 Agatha da Pirano terzio ordine s. Francesco de s. Rafaelo, NT, b. 672, br. 15, 12.11.1494.

12 Domenica condam Jacomo da Piran al presente serva in casa Francesco Rubi, NT, b. 220, br. 545, 6.7.1610.

brojni doseljenici iz najrazličitijih dijelova istočnojadranske obale i unutrašnjosti. Zbog svega navedenog, predjel Castello i njegove župe mjestom su u kojem najčešće bilježimo i doseljenike iz istarskog grada Pirana. Pored župe s. Pietro di Castello (mletačka katedrala do 1807. godine), koja je središnje i najčešće spominjano mjesto prisutnosti, djelovanja i okupljanja naših doseljenika, u predjelu Castello piranske doseljenike bilježimo i u župama s. Antonino, s. Martino i s. Marina, također značajnim mjestima prisutnosti naših doseljenika tijekom svih stoljeća njihovih intenzivnih doseljavanja i veza sa gradom na lagunama. Zanimljivo je da se prilikom označavanja župe stanovanja nekih doseljenika navodi i iscrpniji opis samog mjesta njegovog obitavanja, označen najčešće blizinom nekog od crkvenih objekata (samostan sv. Ane) ili dvorom i palačom koja pripada nekoj od istaknutijih tamošnjih obitelji (Corte de Salamon).¹³

Navedeni podaci o prisutnosti doseljenika iz Pirana u predjelu Castello zabilježeni su na osnovu određivanja mjesta njihovog stanovanja u oporukama doseljenika. U popisu kuća i stanova, te njihovih vlasnika i stanara za predjel Castello iz 1661. godine saznajemo još niz vrijednih podataka o župama i točnim mjestima stanovanja doseljenika iz Pirana, kao i o njihovim stanodavcima, te o visini stanarine koju su plaćali. Tako u predjelu s. Martino u *Ca' Moresina* (na kućnom broju 69), čiji je vlasnik mletački časnik Nicolò pokojnog Nicolò Moresini stanuje, pored drugih doseljenika sa naše obale (Margareta Schiavona, Francesca Ragusea) i piranski doseljenik Antonio koji za afikt stana plaća 14 dukata godišnje. U *Calle Nuova* iste župe (broj 135) stanuje Maria Piranese koja vlasniku kuće Francescu Rosi plaća 10 dukata godišnje. U župi s. Zuane Bragora u *Calle per andar al Ponte di Corraperi* stanuje u kući Bortola Linfa (broj 120) Kata iz Pirana (Catte Piranese) koja vlasniku plaća stanarinu u iznosu od 18 dukata godišnje. U istoj župi u *Corte de Ca' Memo*, u kući vlasnika Nicolò Memo (broj 324) stanuje Antonia Piranese i plaća za korištenje navedenog stana 24 dukata godišnje. Župa s. Pietro di Castello, najučestalije mjesto zabilježeno u

oporukama piranskih doseljenika, i u ovom slučaju je mjesto u kojem se bilježi najviše doseljenika sa istočnojadranske obale, te tako i doseljenika iz istarskog grada Pirana. Tako Ivan iz Pirana (Zuanne da Piran) stanuje u kući Marina Zorzi u *Corte del Capo da Morte* (broj 1136) i za stanarinu plaća 11 dukata godišnje, dok je *In Paludo a s. Antonio* u kući Zorzi Bavella (broj 1432) smješten piranski doseljenik Nicolò (stanarina je 33 dukata godišnje).¹⁴

Župe središnjeg gradskog predjela sv. Marka druge su po značenju i učestalosti spominjanja doseljenika sa istočnojadranske obale, te tako i doseljenika iz Pirana. Njihovu prisutnost i djelovanje bilježimo u župama s. Moisè i s. Gregorio,¹⁵ koje su i u primjeru doseljenika iz drugih gradova istočnojadranske obale najčešće zastupljene u strukturi župa stanovanja predjela sv. Marko, te također i u župama s. Vio i s. Basso,¹⁶ od kojih se ova posljednja, smještena neposredno uz baziliku sv. Marka, vrlo rijetko spominje kao mjesto obitavanja naših doseljenika.

Od preostalih mletačkih predjela (s. Croce, s. Polo, Dorsoduro, Cannaregio) doseljenici iz Pirana spominju se kao stanovnici samo u posljednja dva spomenuta predjela. U predjelu Dorsoduro, smještenom također nešto bliže samom gradskom središtu, piranski doseljenici nisu tako učestalo zastupljeni kao u predjelima Castello i sv. Marko, ali se, slično ostalim doseljenicima sa istočnog Jadrana, ipak katkada spominju i kao žitelji župa s. Nicolò dei Mendicoli, s. Angelo Raffaele i s. Margherita¹⁷ (nedaleko od ove crkve nalazila se ulica pod nazivom *Calle dei Ragusei*). Sve navedene župe prisutne su, iako ne tako učestalo kao župe predjela Castello i sv. Marko, i kao mjesta stanovanja doseljenika iz drugih gradova istočnog Jadrana, napose onih koji se tijekom proteklih stoljeća nisu nalazili pod upravom Mletačke Republike (Dubrovčani, Senjani, Zagrepčani, itd).

Predjel Cannaregio, jednim svojim dijelom smješten nešto podalje od neposrednog gradskog središta i nedovoljno prikladan za uplovljavanje brodova i lađa naših

- 13 Marieta fiola condam Mathio da Piran... casa mia habitatione posta in contrata s. Pietro Castello in corte delle reverendè monache s. Anna, NT, b. 1021, br. 500, 28.12.1602; Zuana relicta condam Antonio Piran della contrada s. Antonin, b. 157, br. 444, 17.11.1578; Natalis condam Natalis de Pirano de contrada s. Marina, b. 914, br. 147, 15.4.1468; Zanetta consorte in primo matrimonio Domenigho de Pyran... casa mia habitatione in s. Pietro di Castello in corte de Salamon, b. 635, br. 402, 10.1.1598; Chiara relicta Nardo da Piran... casa habitacion in s. Martino, b. 220, br. 414, 18.12.1602.
- 14 ASV, X Savi sopra le decime in Rialto. Catastico di Venezia, sestiere s. Pietro di Castello, b. 420 (estimo 1661): Parocchia s. Martino, p. 134, 135; Parocchia s. Zuane in Bragora, p. 403, 415; Parocchia s. Pietro di Castello, p. 245, 253v.
- 15 Tomaso de Andrea da Piran... casa mia habitacione in contrada s. Gregorio, NT, b. 842, br. 711, 22.4.1606; Rosà moier Marcho da Pirano de contrata s. Moisè, b. 911, br. 601, 1.11.1460.
- 16 Margareta da Pirano relicta Marci de Pirano de confinio s. Bassi, NT, b. 876, br. 507, 2.1.1482; Piero da Piran condam Antonio habitante nella contrada de s. Vio, b. 49, br. 516, 17.11.1586.
- 17 Agatha da Pirano de s. Rafaello, NT, b. 672, br. 15, 17.11.1494; Laura moglie Nicolò Piranese de s. Nicolò, b. 692, br. 280, 1.8.1661; Catarina condam Gasparo Baffo da Piran de contrada s. Margarita in voco volgo detto Campo Santo alla Carmene, b. 94, br. 7, 18.12.1647.

pomoraca i trgovaca, mjesto je koje nije izrazito prisutno kao mjesto obitavanja doseljenika iz Pirana, te su primjeri njihovog bilježenja u ovim župama više uvjetovani slučajnim okolnostima, nego smišljenim i sustavnim odabirom mjesta stanovanja (župe s. Sofia, s. Marziale, s. Marcuola).¹⁸ U predjelima s. Polo i s. Croce, smještenim daleko od gradskog središta i bez obale pogodne za uplovljavanje i istovar robe iz gradova sa suprotne jadranske obale, doseljenici sa istočnog Jadrana zabilježeni su krajnje rijetko, te stoga ne iznenađuje činjenica da u našim izvorima nismo naišli niti na jedan dokumenat u kojem bi se piranski doseljenik spominjao kao stanovnik neke od tamošnjih župa. Slično tome, piranske doseljenike nismo pronašli zabilježene niti na nekom od brojih otoka i otočića mletačke Lagune (Giudecca, Burano, Murano, itd).

SVAKODNEVNI ŽIVOT DOSELJENIKA: OBITELJ I RODBINA, PRIJATELJSKE VEZE I POSLOVNI PARTNERI

Svakodnevlje doseljenika činio je, pored obavljanja svakodnevnih djelatnosti, život u krugu vlastite obitelji, sastajanje i druženje sa prijateljima i znancima sa kojima su bili povezani zajedničkim predjelima i župama stanovanja, bavljenjem istovjetnim poslovima, te zajedničkim porijeklom sa doseljenicima porijeklom iz drugih dijelova istočnojadranskog područja.

Mnogi doseljenici dolazili su u Veneciju sa obitelji koja je zasnovana još u domovini, te se obiteljski život, bez obzira na promjenu sredine, nastavljao svojim uobičajenim tokom. Nasuprot njima, neki su doseljenici u grad na lagunama dolazili sami, te su njihove obitelji nastajale tek ovdje. Brakovi u kojima kao jednog od supružnika zatičemo doseljenika ili doseljenicu iz Pirana, obično su sklapani sa osobama istovjetnog porijekla (oba

supružnika iz Pirana), sa osobama porijeklom iz Venecije ili nekog drugog talijanskog grada (npr. Verona), ali što je posebno zanimljivo, i sa doseljenicima iz ostalih dijelova istočnojadranske obale. Tako je Agnesina pokojnog Francesca Volpe iz Pirana u svom drugom braku supruga mornara Ivana pokojnog Stjepana iz Župe kod Dubrovnika,¹⁹ dok se Katarina pokojnog kovača Gaspara Baffo iz Pirana spominje kao udovica tkača Ivana pokojnog Bastijana *Schiavichi*, za kojega na osnovu njegovog prezimena sa sugurnošću možemo tvrditi da je podrijetlom sa istočnojadranske obale.²⁰ I kada je riječ o obitelji zasnovanoj u domovini, ali i u slučaju kada ona nastaje u gradu na lagunama, ovaj je krug ljudskih odnosa i veza predstavljao najvažniji i najpotrebniji dio svakodnevnog života doseljenika. Članovi najbliže rodbine stoga su redovito osobe najvećeg povjerenja i odanosti, te se njima obično i povjerava izvršenje oporučiteljeve posljednje želje, a u sadržaju same oporuke njima se obično ostavlja najveći dio doseljenikove imovine. Supružnici tako gotovo uvijek imenuju jedno drugoga za izvršitelje oporuke, ostavljajući im najčešće sav svoj preostali imetak.²¹ Kada je riječ o oporukama žena, tada se katkada ističe da, pored ostalog, suprugu pripada i miraz koji je sa sobom donijela stupajući u brak.²²

Djeca se također ostavlja određena novčana svota i poneki predmet iz oporučiteljeve pokretne imovine, te ih se, napose ukoliko jedan od supružnika nije više živ, imenuje i glavnim izvršiteljima oporuke.²³

Slični legati namjenjeni su i oporučiteljevoj braći i sestrama, pri čemu je najčešće riječ o dodjeljivanju novčane svote. Iznimku predstavlja oporuka piranskog doseljenika Petra pokojnog Antonija koji u rodnom kraju posjeduje zemljišne čestice, te ih, želeći da ih nasljedi netko od njegove bliže obitelji koja namjerava trajno obitavati i brinuti se o posjedu, namjenjuje svojoj braći i sestrama.²⁴ Zanimljivu odredbu iskazuje i Francesco pokojnog Petra iz Pirana koji želi da nakon njegove

18 Steffanus de Pirano comorante in contrata s. Marcialis, NT, b. 337, br. 17, 10.3.1444; Francesco de Piran condan Pietro de s. Marcuola, b. 79, br. 382, 19.8.1519; Virginia relicta Francesco da Piran... in casa habitation in contrada s. Sofia, b. 224, br. 1691, 31.12.1591.

19 NT, b. 961, br. 6, 18.4.1591.

20 NT, b. 94, br. 7, 18.12.1647.

21 Luca condan Zuane da Pirano: Lasso tutto a Bernardina condan Tomin di Obici de Sale de Marese mia consorte et commissaria, NT, b. 641, br. 243, 18.3.1541; Marieta fiola condan Mathio da Piran et consorte in terzo matrimonio Salvador de Bartolo gondoler: ... et voglio che tutto quello che ho et aspetto d'haver sia de mio marido et lo lasso anche mio solo commissario, b. 1021, br. 500, 28.12.1602; Natalis condan Georgii de Pirano: ... solam commissariam Luciam uxorem meam; Residuum bonorum dimitto Lucie uxori mee, b. 914, br. 147, 15.4.1468.

22 Agnesina condan Francesco Volpe da Piran molier in secondo voto Zuane de Steffano de Zuppa mariner: Lasso tutta la mia dote al Zuane mio marido qual e ducati 300, NT, b. 961, br. 6, 18.4.1591.

23 Margareta da Pirano relicta Marci da Pirano: Commissarium filium meum Dominicum; Item dimitto Francesco filio meo una veta de melioribus; Residuum dimitto Dominico filio et commissario meo..., NT, b. 876, br. 507, 2.1.1482; Rosa moier Marcho da Pirano: Lasso lire 14 mio fio Nicolò, b. 911, br. 601, 1.10.1460.

24 Piero da Piran condan Antonio: Lasso a Maria mia sorella la mia casa posta a Piran in Marrana; Item lasso a Simon mio fratello do bande de vigne poste sotto Piran in contra de Spilugola; Item lasso ditto Simon mio fratello un pezo de gardeno posto in contra de Luzan sotto Piran; Item lasso al detto Domenigho un pezzetto de vigna a Padoan otto Piran; Item lasso a mio fradel

Trg S. Maria Formosa u predjelu Castello (Giovanni Antonio Canal detto Canaletto)

smrti njegova supruga Katarina ode u Piran živjeti sa njegovim bratom Ivanom. Ivan je ujedno i glavni nasljednik njegovih cjelokupnih dobara, ali će Katarina tijekom svog života zajedno sa njime raspolagati cjelokupnim dobrima svoga supruga.²⁵

Iscrpne podatke o rodbinskim vezama i darivanju najbližih članova rodbine bilježimo u oporuci Ivane iz Pirana, supruge krojača Bernardina Badoera, koji se u Veneciju doselio iz Verone. Svojim brojnim nećacima i nećakinjama, djeci njezinog brata Nikole i sestre Magdalene ostavlja najveći dio svoje pokretne imovine (odi-

jeća).²⁶ Nećacima, koji obojica nose ime Petar, dodjeljuje pravo da, ukoliko mu isplate svotu od 50 dukata u roku od šest mjeseci, zajedno sa njezinim suprugom raspoložu njezinom kućom u Piranu, ali ukoliko dođe do nekog sukoba i nećaci pokušaju prisvojiti više prava nego što im to njezinom oporučnom odredbom pripada, kuća i sve ostale pripadnosti pripadaju u potpunosti njezinom suprugu Bernardinu, koji je ujedno i jedini izvršitelj oporuke i glavni nasljednik cjelokupnih preostalih Ivaninih dobara.²⁷

Trani un pezzo de mata posto in Val de Siciol sotto Piran, NT, b. 49, br. 516, 17.11.1586.

25 Item voglio et ordeno che mia moier Caterina vadi a star a Piran ad mio fradel Zuane, perche tutti li beni miei lasso a mio fratello..., NT, b. 79, br. 382, 19.8.1519.

26 Lasso le mie vesture e la mia vesta e mia cappa cioe una vestura com due camise a Nastasia fia del mio fradel Nicolò et una altra vestura e due camise a Zuana fia del mio fradel Francesco et una altra vestura con due altre camise a Caterina fia del mio fradel Antonio; Item lasso vesta e cappa a Margarita mogier di mio nevodo Nicolò Viezoli; Item a caterina fia de mia sorella Madalena due camise, NT, b. 582, br. 288, 19.4.1610.

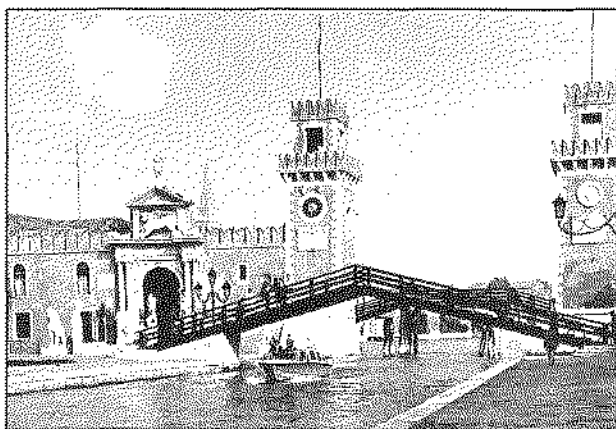
27 Al ditto mio consorte al qual per la bona vita che mi ha fatto et per li danni et spese in questa mia longa infermita li lasso tutto quel poco che mi attravo si ben e pochissimo com questa conditione che i miei nipoti Piero Viezoli fio de mia sorella et Piero fiol de Nicolò Cucagna mio fratello che habino la mia casa posta in Piran a s. Andrea la qual e de mia detta nezza per uno con questo pero che diano al sudetto mio marido ducati 50 in termine di mesi sei et non esborsando li detti denari in detto termine

Ostalim članovima bliže rodbine koji se spominju u oporukama doseljenika (roditelji, unuci, nećaci) oporučitelj također ostavlja ponešto iz svoje pokretne imovine, pri čemu je najčešće riječ o manjoj novčanoj svoti, a rjeđe im se ostavlja i cjelokupna oporučiteljeva imovina.²⁸

Slijedeći, za mnoge doseljenike, napose one koji u Veneciji borave bez vlastite obitelji, također ne manje značajan i potreban krug svakodnevnog života su prijateljske veze i poznanstva nastala na osnovu podudarnosti mjesta stanovanja, obavljanja osnovne djelatnosti i svakodnevnog okupljanja i druženja. Krug prijatelja i poznanika sa kojima doseljenici porijeklom iz Pirana stipaju u različite veze istovjetnog je društvenog statusa, podjednako zanimanja, te sličnih uvjeta života i svakodnevlja. Pored poznanika koji su iz samog grada na lagunama, kao poznanici piranskih doseljenika spominju se doseljenici iz drugih gradova istočnojadranske obale

(Zadar, Dubrovnik, Kotor, Paštovići, Luštica), kao i sugrađani porijeklom iz samog Pirana, te su takvi podaci svjedočanstvo o uvijek prisutnoj svijesti o sličnosti porijekla i jezika, kao i ljudskoj potrebi svakog našeg doseljenika da se u svakodnevnim životnim odnosima i situacijama u novoj sredini ponajprije obrati vlastitim sunarodnjacima. Prijatelji i poznanici, kako iz same Venecije, tako i sa područja istočnojadranske obale, stoga se učestalo spominju kao svjedoci prilikom sastavljanja oporuke, ali, iako znatno rjeđe i kao izvršitelji njegove posljednje želje.²⁹ Prilikom raspodjele legata prijateljima i poznanicima, oporučitelj im se obraća izrazima zahvalnosti i povjerenja, ostavljajući im, kao izraz zahvalnosti za učinjena dobra i sjećanje na prijateljstvo, određenu novčanu svotu ili poneki predmet iz vlastite pokretne imovine.³⁰ Ukoliko je poznanstvo sa nekim od oporučiteljevih prijatelja stečeno na osnovu sustanskih ili susjedskih odnosa tada se to posebno ističe, te im se pritom izražava zahvalnost za učinjene usluge i skrb prema njima u vrijeme oporučiteljeve bolesti i nemoći.³¹ Legatima se obdaruju i prijatelji povezani sa oporučiteljem istovjetnom službom i mjestom njezina obavljanja. Tako Dominika pokojnog Jakova iz Pirana, služavka u kući mletačkog građanina Francesca Rubi ostavlja ostalim članovima kućne posluge, koji takođe borave u Rubijevoj kući, dio svoje pokretne imovine (odijeca)³²

U prethodnom razmatranju govorili smo o legatima koje piranski doseljenici upućuju svojim prijateljima i poznanicima iz Venecije ili iz drugih gradova istočnojadranske obale. U oporukama doseljenika iz različitih dijelova istočnojadranskog prostora pod mletačkom upravom bilježimo nekoliko dokumenata u kojima se obdaruju doseljenici podrijetlom iz Pirana. Tako Ana pokojnog Novella iz Luštice u Boki Kotorskoj spominje u svojoj oporuci Katarinu iz Pirana kojoj ostavlja dva svoja krznena ogrtača, tri haljine, jedno pokrivalo i dvije košulje.³³ Zemljišne posjede i kuće u Piranu posjeduje

MLETAČKI ARSENAL u predjelu Castello

di messi sei mio padrone resti padrone assoluto della casa et se uno de essi miei nepoti esborsera li detti ducati 25 habbia il beneficio della mitta di essa casa et mio marido della altra mitta et se per casa detti miei nipoti li volesse meter lite o altri di miei over difficulta de alcuno d'ogni beneficio e tutto sia del mio marido, NT, b. 582, br. 288, 19.4.1610.

28 Zanetta consorte in primo matrimonio Domenigho da Piran: Lasso ducati 10 a mia madre; Lasso a nezza fu mia soror Helena menega della Croce ducati 10; Mio nievo Antonio fu mia sorella Helena lasso residuario di tutto mio et sia mio solo commissario, NT, b. 635, br. 402, 10.1.1598.

29 Sitničar Andrija pokojnog Luke Paštović i Iseppo de Orlando Dolce svjedoci su prilikom sastavljanja oporuke Laure supruge Nicolò Piranese, b. 692, br. 280, 1.8.1661; Franulo Maich condam Trifon da Cataro i Francesco condam Jacobo di Agazi spezier svjedoci su Agnesini pokojnog Francesco Volpe iz Pirana, b. 961, br. 6, 18.4.1591; Francesco de Paulo caldelaio i Jacobo de Dona samiter svjedoci su Francescu de Piran condam Pietro, b. 79, br. 382, 19.8.1519.

30 Zuana da Piran: Lasso Francescina da Piran una camisa e due traverse, NT, b. 582, br. 288, 19.4.1610; Domenica condam Jacopo da Piran: Lasso Paulina fia Francesco Scipolo una camisa e una traversa, b. 220, br. 545, 6.7.1610.

31 Catarina condam Gasparo Baffo da Piran: Lasso a Bartolomeo tentor che tiene in casa mia suo letto, un par linzuoli, un sechio de rame, una calderola, un mantil, un bronziol e una vera d'oro, NT, b. 94, br. 7, 18.12.1647; Margareta da Pirano relicta Marci da Pirano: Item dimitto Nastasie qua mecum morat in domo omnes meos pannos a dorso, b. 876, br. 507, 2.1.1482.

32 Iseppo famulo in casa ducati 5; Cecilia fu Zuane, serva Rubi lasso una camisa e a sue fiole Mathia e Adriana due camise per una; Giustina sua cameriera due camise; Ursula fia Giustina una camisa, NT, b. 220, br. 545, 6.7.1610.

Lucieta, supruga Stjepana Paštrovića. U svome kodicilu napisanom 1607. godine Lucieta ostavlja dvije svoje kuće i dio jednog vinograda u Piranu Jerolimi, supruzi Petronija iz Pirana, dok je drugi dio vinograda namijenjen nećaku Ivanu Galeotu.³⁴

Zanimljiva je i oporuka Marije, udovice Andrije pokojnog Marina Blancho iz Zadra. Pored dobara u Zadru (kuća), Marija spominje dva vinograda u Piranu, ne objašnjavajući na osnovu čega su joj pripali i u kakvoj je vezi sa ovim gradom. Vinograde ostavlja svom prijatelju stečenom u Veneciji Petru Posaliću, stanovniku župe s. Maria Zobenigho u predjelu sv. Marko, za kojega se također ne može sa sigurnošću utvrditi da je porijeklom iz Pirana.³⁵

Ukoliko je doseljenik tijekom svog života i boravka u Veneciji imao vlastitu poslugu (što je rjedak slučaj), tada je se prilikom sastavljanja oporuke neizostavno prisjeća, ostavljajući njenim članovima u znak zahvalnosti za brigu i trud iskazan u danima oporučiteljeve bolesti, stanovitu novčanu svotu ili ponešto iz svoje pokretne imovine.³⁶

Istovjetan odnos, samo sa obrnutom društvenom i statusnom ulogom darovatelja i primaoca legata, bilježimo u slučaju kada su piranski doseljenici kućna posluga u mletačkim obiteljima. Tako već više puta spomenuta Domenika pokojnog Jakova iz Pirana, služavka u kući Francesca Rubi, daruje njegovu kćer Paulinu dijelom svoje skromne pokretne imovine (odjeća), a sva svoja preostala, zasigurno krajnje oskudna dobra, ostavlja gospodaru kuće, koji je, iako se to u sadržaju oporuke izričito ne navodi, najvjerojatnije i jedini izvršitelj njezine posljednje želje.³⁷

Od osoba sa kojima je doseljenik uspostavljao kontakt privremenog i slučajnog poznanstva zasnovanog isključivo na kratkotrajnoj poslovnoj potrebi su gradski službenici odnosno u primjeru oporučnih dokumenata doseljenika iz grada Pirana, javni bilježnici (notari). Njima se, kao katkada i svjedocima i izvršiteljima oporuke koji nisu sa oporučiteljem u bliskijoj vezi, ostavlja uobičajena manja novčana svota kao nagrada za iskazani trud.³⁸

DUHOVNI ŽIVOT

Crkvene župe i tamošnje crkve, samostani, bratovštine i hospitali mjesta su u kojima se odvija duhovni život svakog stanovnika Venecije. Prisustvovanje crkvenom bogosložju, svetkovine, blagdani, hodočašća, te čin krštenja, vjenčanja i pokopa određivali su vjerski život i religioznost svakog stanovnika. U oporukama piranskih doseljenika iscrpnije podatke o njihovom duhovnom životu, te odnosu spram mletačkih vjerskih ustanova nalazimo u onom dijelu oporuke u kojem se navode župne crkve ili samostani koje oporučitelj odabire za svoje posljednje počivalište. Kada je riječ o doseljenicima porijeklom iz Pirana, primjetno je, na žalost, da se u najvećem dijelu dokumenata ne navodi mjesto koje su odabrali za svoju sahranu, što je, kada je riječ o doseljenicima iz ostalih dijelova istočnojadranske obale, mnogo češći slučaj. Ovaj podatak upućuje nas na pretpostavku da su mnogi doseljenici iz Pirana, i pored toga što su se u trenutku bolesti ili neke iznenadnim i nesvakidašnjim okolnostima izazvane potrebe da sastave svoju oporuku zatekli u Veneciji, ipak vjerovali da će ih smrt zateći u njihovom rodnom gradu, te da o pojedinostima pokopa nije potrebno govoriti u oporuci napisanoj izvan njega. Zanimljivo se pritom spomenuti da se primjer određivanja mjesta sahrane u samoj Veneciji odnosi na grobnicu mletačke bratovštine s. Francesco della Vigna koja se nalazila u sklopu istoimene župne crkve i samostana u predjelu Castello, najučestalijem mjestu prisutnosti i djelovanja doseljenika sa istočnojadranske obale, te tako i grada Pirana u Veneciji.³⁹

Ostali dijelovi oporuke doseljenika iz kojih saznajemo pojedinosti o njihovom odnosu sa mletačkim vjerskim ustanovama, crkvenim osobama, te duhovnom životu, običajima i religioznosti uopće, sadrže podatke o načinu pokopa, držanju misa, te o legatima namijenjenim vjerskim ustanovama i crkvenim osobama sa kojima je oporučitelj tijekom svog života bio bliskije povezan. Prvi podatak kojega u nekim oporukama zatičemo prilikom navođenja načina pokopa oporučitelja je navođenje odijeće (habita) u kojem se pokojnik mora sahraniti,⁴⁰ te, kao neizostavni dio svake oporuke, nabranje broja i

33 Lasso a donna Catarina de Pirano due mie pelizze, una rassa et tre mie veste et la cappa et due camise, NT, b. 768, br. 21, 27.11.1547.

34 Lasso due case a Gerolima moglie di Petronio da Piran e una mezza vigna a Piran; una vigna a Piran laso a Zuane Galeoto suo nevodo, NT, b. 569, br. 133, 21.9.1606.

35 Habeo in Pirano duas vineas quas lasso Pietro Posalich de confinio s. Maria Jubenigho... NT, b. 66, br. 287, 7.9.1512.

36 Virginia relicta Francisci de Piran: Lasso a mia cameriera Bernardina sta qui in casa che me governa uno paro de linzuoli et una camisa..., NT, b. 224, br. 1691, 31.12.1591.

37 Paulina fiola Rubi una vestura verde, una carpetta de panno cremesina; Residuo lasso suo padrone, NT, b. 220, br. 543, 6.7.1610.

38 Agatha da Pirano terzio ordine s. Francesco de s. Rafaele: Lasso notario ducati doi, NT, b. 672, br. 15, 12.11.1494.

39 Agatha da Pirano terzio ordine s. Francesco de s. Rafaele: mio corpo sia sepolto in schola s. Francesco a Vinea, NT, b. 672, br.15, 12.11.1494.

vrsta misa (sv. Marije i gregorijanske) koje se u spomen na pokojnika moraju održati u nekoj od tamošnjih župnih crkava. Iako se crkve ne spominju prilikom svakog određivanja služenja misa, najčešće se radi o župnim crkvama predjela u kojem je oporučitelj stanovao i djelovao tijekom svog života. Prilikom navođenja misa oporučitelj nerijetko obdaruje navedenu crkvenu ustanovu ili crkvenu osobu koja će održati mise njemu u spomen uobičajenim manjim novčanim prilogom.⁴¹ U pogrebnoj svečanosti sudjeluju, na izričito naveden zahtjev oporučitelja, i članovi ili predstavnici kaptola župne crkve kojoj oporučitelj pripada, pripadnici jednog od tamošnjih crkvenih redova (npr. jezuiti), kao i siromašni malodobni šticenici ondašnjih sirotišta ili ubožišta (poveri putti).⁴²

U uskoj vezi sa prethodno navedenim odredbama koje se odnose na pogreb je i običaj slanja jedne ili više osoba u neko od hodočasničkih mjesta u samoj Veneciji ili izvan nje. Kada je riječ o doseljenicima porijeklom iz Pirana u njihovim je oporukama primjetna odsutnost upućivanja u hodočasnička sveta mjesta u samoj Veneciji (tradicionalna svetišta u katedrali s. Pietro di Castello, te u crkvama s. Croce, c. Ternità i s. Lorenzo). Nasuprot tome, u oporuci doseljenice iz Pirana Margarete, udovice Marka iz Pirana bilježimo želju da njezin sin i glavni nasljednik njezinih cjelokupnih dobara Dominik pošalje dvije osobe u glasovito svetište s. Maria u Loretu, gdje će se Margareti u spomen održati mise zadušnice i izmoliti oprost njezinih grijeha.⁴³

Neizostavno prisutne u svakodnevnom životu doseljenika, vjerske ustanove vanjski su okvir njihovog duhovnog života i religioznosti, te je podijeljivanje legata različitim crkvama, samostanima, bratovštinama i hospitalima, kao i konkretnim duhovnim osobama uobičajen čin i osobna duhovna potreba svakog pojedinca koji je time nastojao i istaknuti svoju religioznost i iskupiti se pred Bogom. Dijelovi oporuke u kojima pojedinac ostavlja dio svoje imovine crkvenim ustanovama i duhovnim licima pokazatelj su, pored njegovog duhovnog

života i religioznosti, također i njegovih imovnih mogućnosti. U primjeru doseljenika iz grada Pirana legati namijenjeni crkvenim ustanovama Venecije nisu učestali, te se odnose samo na nekoliko pojedinačnih primjera pri čemu su obdarivane vjerske ustanove koje su u uskoj vezi sa oporučiteljevim mjestom stanovanja i mjestom koje je odabrao za svoje posljednje počivalište. Tako Agata iz Pirana, trećoretkinja reda sv. Franje, izražavajući želju da se sahrani u grobnici mletačke bratovštine s. Francesco a Vinea, ostavlja istoj bratovštini za troškove sahrane (pro sepoltura) jedan dukat. Kaptolu župe u kojoj obitava (s. Angelo Raffaele) ostavlja dva dukata, dok sva svoja preostala dobra namjenjuje istoj bratovštini s. Francesco a Vinea za spas svoje duše (pro anima mea).⁴⁴ Simbolične novčane svote namjenjuju se za troškove župne crkve u kojoj oporučitelj stanuje. Tako Natalis pokojnog Natalisa Jurjevog iz Pirana, stanovnik župe sv. Marina u predjelu Castello ostavlja "pro decima" svoje župe jedan dukat.⁴⁵

Hospitali - posljednje utočište siromašnih i fizički onemoćalih, ustanove su koje osnivaju i svojim patronatom uzdržavaju mletačka država (iuspatronato dogale), plemićke obitelji ili pojedine crkvene ustanove. Podjela legata hospitalima uobičajena je i često spominjana želja oporučitelja, pri čemu je redovito riječ o obdarivanju nekoliko najpoznatijih mletačkih hospitala (s. Maria della Pietà, s. Zuane Polo, Ospedale degli Incurabili).⁴⁶

Naposlijetku, dio legata namijenjen je i za siromašne i najugroženije članove društva, najčešće mlade šticenike mletačkih sirotišta i ubožišta (poveri putti e orfane), dok se uobičajenom formulacijom *pro anima mea* dio, a katkada i cjelokupni imetak oporučitelja ostavlja vjerskim zakladama ili institucijama za upotrebu u nabožne svrhe.⁴⁷

Premda se najveći dio legata upućenih u nabožne svrhe odnosi na nabrojene crkvene ustanove, dio njih upućuje se i konkretnim osobama koje obnašaju neka od duhovnih zvanja. Svećenici župnih crkava predjela u kojem je doseljenik obitavao i sa kojima je tijekom

40 Zanetta consorte in primo matrimonio Domenigho de Pyran: corpo mio vestito del habito della Madonna, NT, b. 635, br. 402, 10.1.1598.

41 Natalis condam Natalis Georgii de Pirano: Item pro celebrandis missis s. Gregorii ducatum unum; Item pro missis s. Marie ducatum unum; Item pro missis s. Gregorii pro anima Catarine olim uxori mee ducatum unum, NT, b. 914, br. 147, 15.4.1468; Domenica condam Jacomo da Piran: celebrare... messe Madonna e s. Gregorio, b. 220, br. 545, 6.7.1610; Margareta de Pirano relicta Marci de Pirano: celebrare messe s. Gregorii pro anima mea, b. 876, br. 507, 2.1.1482.

42 Zanetta consorte in primo matrimonio Domenigho de Pyran; Voglio tolto capitolo del Castello e 12 gesuati, putti del hospedali, NT, b. 635, br. 402, 10.1.1598.

43 Margareta da Pirano relicta Marci da Pirano: Residuum dimitto Dominico filio et commissario meo quod teneat mittere duas personas ad s. Maria de Loreto pro anima mea, NT, b. 876, br. 507, 2.1.1482.

44 Lasso capitolo della mia contrada ducati doi; Lasso sorori Elene terzii ordinis una mea vesta cum suo mantillo; Residuum lasso s. Francesco Vinea pro anima mea, NT, b. 672, br. 15, 12.11.1494.

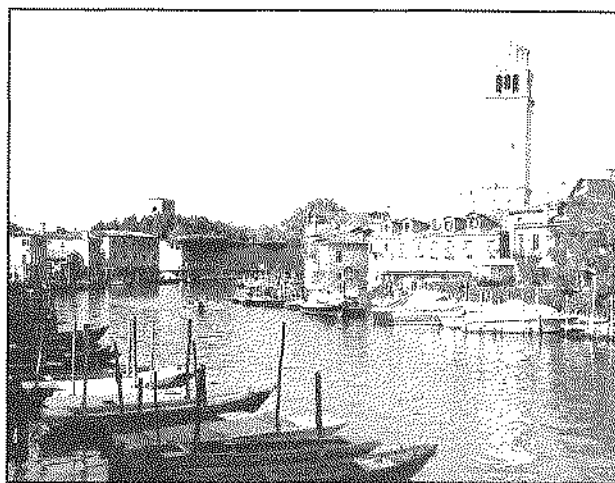
45 Item dimitto pro decima ducato uno, NT, b. 914, br. 147, 15.4.1468.

46 Zanetta consorte in primo matrimonio Domenigho de Pyran: Lasso ducato uno per incurabili, Zuane Polo e Pietà, NT, b. 635, br. 402, 10.1.1598.

47 Lucia condam Georgii de Pirano: Residuum lasso pro anima mea, NT, b. 968, br. 282, 9.1.1517.

svog života održavao različite veze često su osobe njegovog najvećeg povjerenja, te ih stoga katkada susrećemo kao izvršitelje ili svjedoke prilikom izricanja posljednje oporučiteljeve želje. Sukladno tome u svojstvu izvršitelja oporuke i svjedoka susrećemo svećenike ili redovnike crkava i samostana koji se nalaze u predjelima Castello, s. Marco i Dorsoduro. Tako su svećenici *Paulus Rocho ecclesie s. Cervasii et Protassii* e prete *Iohannes de Rogeris ecclesie s. Iohannis Novi* svjedoci prilikom potpisivanja oporuke piranske doseljenice Margarete udovice Marka iz Pirana,⁴⁸ dok su prete *Dominicus condam Antonii de confinio s. Rafaeli* e prete *Antonio filio Stephani Beltrami subdiaconus s. Rafaeli* svjedoci prilikom izricanja posljednje želje Agate iz Pirana, pincokare trećeg reda sv. Franje, stanovnice istoimene župe s. Angelo Raffaele u predjelu Dorsoduro. Pored toga, Agata za izvršitelje svoje oporuke imenuje svoje sudruge iz laičkog reda pincokara Corneliju i Albu, dok *sorori Elene terzio ordinis* ostavlja jednu svoju haljinu sa ogrtačem.⁴⁹ Nedovoljno su poznate veze Rikarde pokojnog Benedetta iz Pirana sa svećenikom bazilike sv. Marka Serafinom kojega oporučiteljica imenuje jedinim izvršiteljem svoje oporuke i glavnim nasljednikom cjelokupne imovine.⁵⁰ Sličan slučaj bilježimo u oskudno sročenoj oporuci Lucije pokojnog Jurja iz Pirana koja svojim izvršiteljem imenuje Marina Marcello, opata samostana s. Zaccaria u predjelu Castello.⁵¹ U svojstvu svjedoka piranskih doseljenika susreću se i duhovna lica koja još nisu dosegla visok stupanj u tamošnjoj crkvenoj hijerarhiji. Tako pisanju oporuke Stjepana iz Pirana, stanovnika predjela Cannaregio u župi s. Marcial, prisustvuju klerik Andrija i kapelan Nikola iz iste župne crkve.⁵² Zanimljivo je spomenuti da su, kao što je to učestala pojava doseljenika sa istočnog Jadrana, i u slučaju doseljenika iz Pirana u svojstvu svjedoka njihovih oporuka spomenuti svećenici porijeklom iz nekog od gradova istočnojadranske obale. Tako su svećenik crkve s. Moisè Nikola iz Dubrovnika i Luka iz Zadra, svećenik crkve s. Samuelis svjedoci prilikom pisanja oporuke Ruže iz Trogira, supruge piranskog doseljenika Marka, stanovnika župe s. Moisè u predjelu sv. Marko.⁵³

Iako ne znamo ništa pobliže o svećeniku piranskog porijekla Nikoli, sinu pokojnog Marka iz Pirana, iz opo-

Rio San Pietro di Castello

ruke njegove majke Margarete saznajemo da je, pored njezine ostale djece, Nikola obdaren skromnim darom sa jednom od najbolje sačuvanih plahti koje se nalaze u Margaretinoj kući.⁵⁴

Obdarujući mnoge svoje poznanice istog zanata, Dominika pokojnog Jakova iz Pirana, sluškinja u kući mletačkog građanina Francesca Rubi, obdaruje i poznanicu Mariju, štičenicu jednog od franjevačkih samostana u Veneciji jednom svojom košuljom i pregačom.⁵⁵

Bilježimo i primjer svjedočenja piranskih crkvenih osoba nekom od doseljenika iz ostalih gradova istočnojadranske obale. Tako je svećenik Jakov iz Pirana prisutan prilikom izricanja posljednje želje Marije iz Kotora, služavke mletačkog građanina Jacoba Dulci.⁵⁶

EKONOMSKE MOGUĆNOSTI I IMOVINA DOSELJENIKA

Doseljenici porijeklom iz Pirana najvećim su dijelom, kao uostalom i većina doseljenika sa istočnojadranskog prostora, u gradu na lagunama obavljali djelatnosti i zanimanja osrednjeg i manjeg društvenog ugleda koja nisu donosila znatnije ekonomske prihode. Zanimanja maritimnog (mornari, brodari-prijevoznici), sitnotrgovačkog i obrtnog karaktera nisu iziskivala znatniji početni

48 NT, b. 876, br. 507, 2.1.1482.

49 NT, b. 672, br. 15, 12.11.1494.

50 Commissario e herede residuario Serafinus prote s. Marci, NT, b. 911, br. 600, 19.3.1470.

51 Commissario Marinus Marcello abbate s. Zacaria, NT, b. 968, br. 282, 9.1.1517.

52 NT, b. 337, br. 17, 10.3.1444.

53 NT, b. 911, br. 601, 1.10.1460.

54 Rem dimitto presbitero Nicolao filio meo uno lintamine ex melioribus, NT, b. 876, br. 507, 2.1.1482.

55 Lasso Marieta fiola de un convento s. Francesco una camisa e traversa, NT, b. 220, br. 545, 6.7.1610.

56 NT, b. 536, br. 90, 5.5.1500.

kapital, a razgranatost poslovnih veza i komunikacija ograničavala je njihovu djelatnost uglavnom na boravak u samom gradu. Sukladno tome, većina doseljenika nije u Veneciji stjecala znatniji kapital, te su podaci o njihovim imovnim mogućnostima, posjedima, novčanim svotama kojim raspolažu, kao i ostalim oblicima stjecanja i raspolaganja vlastitim imetkom, najčešće neveliki i oskudni. Kada je riječ o doseljenicima iz Pirana primjećujemo da se u njihovim oporukama najvećim dijelom spominju nekretnine stečene u samoj Veneciji, ali i posjedi (zemljišta i kuće) koje posjeduju u gradu iz kojeg dolaze, te koje su najvjerojatnije stekli nasljeđivanjem očevih ili majčinih dobara. Tako Petar pokojnog Antonija posjeduje na piranskom području nekoliko čestica vinarstva i vrtove (predjeli Maranna,⁵⁷ Spilugola,⁵⁸ Luzan,⁵⁹ Padoano /Padernum/⁶⁰ Val di Sicio,⁶¹ koje ostavlja svojoj braći i sestrama koji obitavaju u Piranu.⁶² Kuću u samom mjestu Piranu posjeduje Ivana iz Pirana, supruga mlatačkog krojača Bernardina Badoera porijeklom iz Verone, te je, zajedno sa svim svojim pravima i pripadnostima na ostala dobra u Piranu, ostavlja suprugu i nećacima.⁶³

Poneki od doseljenika iz Pirana ističu u svojim oporukama svoje pravo i vlasništvo nad stanovitom, za naše doseljenike katkada nemalom novčanom svotom, koja je, napose kada je riječ o ženama, dio ili cjelokupan iznos njihovog miraza (izražen u odjeći, nakitu i novcu).⁶⁴

U oporukama se nerijetko može zateći spominjanje dužnika i navođenje osoba od kojih izvršitelji oporučiteljeve posljednje želje imaju pravo potraživati određene novčane svote. U primjeru doseljenika iz Pirana takvi su primjeri prilično rijetki, te se odnose samo na dio oporuke spomenutog Petra pokojnog Antonija iz Pirana, posjednika nemalog broja zemljišnih čestica u nepos-

rednoj okolini grada. Petar u svojoj oporuci navodi kao svog dužnika vlastitog brata Tranija, u čijoj kući se nalazi dio Petrove imovine (pokretnine), te koji mu je, pored toga dužan i izvjesnu novčanu svotu čiji se iznos približno iznosi. Petar oprašta bratu sve dugove i dozvoljava mu da se i dalje služi stvarima koje se nalaze u njegovoj kući, bez obaveza prema ostaloj Petrovoj braći i nasljednicima.⁶⁵

NEŽELJNI OBLICI PRISUTNOSTI: SUDSKI PROGONI, PROCESI I KAZNJAVANJA STANOVNIKA PIRANA U VENECIJI

Prisutnost i djelovanje doseljenika u Veneciji nije se iscrpljivala samo u do sada opisanim pojavama njihove svakidašnje, zakonski dozvoljene i uobičajene djelatnosti, već je u ponekom slučaju predstavljala pojavu koja se zbog svog otklona u odnosu na onodobna društvena pravila smatrala nezakonitom. U različitim fondovima Mlatačkog državnog arhiva (npr. *Esecutori contra la Bestemmia*, *Giudizi di petizion*, itd.) bilo je moguće pronaći mnoštvo dokumenata koji se odnose na različite vrste prekršaja zbog kojih je protiv nekih od doseljenika sa naše obale poveljen sudski proces, te zbog kojih su kažnjavani različitim, tada uobičajenim mjerama i kaznama. Kada je riječ o stanovnicima Pirana, ukazati ćemo na procese protiv optuženih pred uredom Inkvizicije (*Santo Ufficio*) koji je bio nadležan za istražni postupak protiv osoba koje su se ogriježile o vjernost katoličkoj crkvi i vjeri (heretici, klevetnici, luterani, protestanti, vještice, optuženi za vradžbine i čaranja i slično).⁶⁶ O ovoj je problematici, napose kada je riječ o istarskom području, u historiografiji već podosta pisano,⁶⁷ te ćemo samo ukratko ukazati na neke od procesa koji su se pred uredom crkvene inkvizicije u Veneciji

- 57 Marrana (Marçana), predio kod Pirana. Spominje se 1282. godine (... et ortum unum de Marçana prope ortum Richasii...), Franceschi 1924, 225, br. 166, 1.6.1282. g.
- 58 Spliugola (Spilugola), predio kraj Pirana. U dokumentima se spominje 1284. godine (Item dimisit partem de vinea sua Spilugulle...); Mihelić 1984, 53, br. 268, 5.2.1284. g.
- 59 Luçanum (Luzzano), predio kraj Pirana. Spominje se 1283. godine prilikom opisa granica piranske komune (... transeondo recto ultra a capite superiori vinee Sherij de Varnerio de Luçano et eondo inferius per avarnum...), Franceschi 1924, 237, br. 176, 1283. g.
- 60 Padernum (Paternum), predio kraj Pirana. Spominje se u izvorima 1272. godine (Item dimisit... partem suam de terra de Paderno iusta vineam Iohannis Maçaroli), Franceschi 1924, 191, br. 137, 28.1.1272. g.
- 61 Siçole (Siçolis, Seçolis, Seçole), predio kraj Pirana. Spominje se prilikom razgraničenja Izole i Pirana 1255. godine (... quod universum territorium superius assignatum a conceris pisis et assignatis in locis predictis versus Piranum et Siçolis), Franceschi 1924, 126, br. 94, 26.7.1255. g.
- 62 NT, b. 49, br. 516, 17.11.1586.
- 63 NT, b. 582, br. 288, 19.4.1610.
- 64 Agnesina condan Francesco Volpe da Piran: Lasso tutto la mia dote al Zuane mio marido qual e ducati 300, NT, b. 961, br. 6, 18.4.1591.
- 65 Item lasso ducati 10 al ditto Trani mio fratello li quali mi andava debitor e scio li havere impresar; Il restante beni miei... quali mi attovo in casa del Trani lasso al detto Trani, NT, b. 49, br. 516, 17.11.1586.
- 66 O djelovanju ureda *Santo Ufficio* usporedi: Grendler 1977; Grendler 1979, 283-340; Pullan 1985, 17-228.
- 67 Usporedi: Processi 1886, 179-218; Miculian 1983-1984, 171-189; Miculian 1979-1980, 215-230; Miculian 1980-1981, 171-240; Miculian 1981-1982, 131-169; Miculian 1983-1984, 171-189.

vodili protiv osoba porijeklom iz Pirana u razdoblju XVI. i XVII. stoljeća. Najveći broj optuženih stanovnika Pirana tereti se za sklonost, pristajanje i otvoreno zagovaranje protestantskog nauka, pri čemu je dio procesa, kao uostalom i sami optuženi, u uskoj vezi sa ličnošću, djelovanjem i procesom koji se pred istim sudom vodio protiv glasovitog onodobnog vjerskog reformatora iz Kopriva Petra Pavla Vergerija (1498-1565), koji se svojim polemičkim spisima i djelovanjem na mnogobrojnim europskim dvorovima istakao kao gorljivi političko-vjerski propagator i antipapist. Iz samog grada Pirana zasigurno najpoznatiji optuženik pred sudom *Santo Officio* je Giovanni Battista Goineo, pisac iz prve polovice XVI. stoljeća (rođen oko 1514. godine). Književnim radom započeo se isticati već tijekom svojih sveučilišnih studija u Bologni i Padovi, gdje je učestvovao u onodobnim književnim polemikama postavši uskoro predstavnik tada glasovite humanističke škole Romola Amasea. Nakon završenih studija medicine djelovao je kao gradski liječnik u Piranu, gdje je, prema optužbi svojih sugrađana optužen za herezu, propovjedanje protiv pape i izrazitu sklonost protestantskom nauku. Tužen je pred predstavnicima Inkvizicije i u svibnju 1550. započeo je protiv njega proces koji je u Veneciji vodio *Santo Officio*. Da izbjegne osudu, Goineo je napustio venecijansko područje, sklonivši se najvjerojatnije u neki od pograničnih dijelova habsburškog teritorija. Umro je u progonstvu, a o posljednjim godinama njegovog života i djelovanja nisu nam sačuvani gotovo nikakvi podaci.⁶⁸ U uskoj vezi sa djelovanjem Goinea, iako ne toliko istaknut i poznat, bio je i njegov brat Nicolò, protiv kojega je iz istih razloga (sklonost protestantskom nauku) započet proces pred sudom Inkvizicije u Veneciji 1579. godine.⁶⁹ Tijekom XVI. i u prvoj polovici XVII. stoljeća još je nekoliko stanovnika Pirana optuženo za zagovaranje i propovjedanje Lutherovog nauka i vjere. O njihovom djelovanju, te samom tijeku istrage postoje opsežni podaci u fondu *Santo Officio* Mletačkog Državnog arhiva. Kako bi njihovo iscrpnije razmatranje iziskivalo znatno više prostora i otvaralo područje jedne zasebne problematske cjeline, to ćemo samo ukratko navesti osobe, razloge optužbe i vremenski period kada je protiv njih u Veneciji povelan sudski proces. Optužbom *luteranismo* započeo je 1555. godine proces protiv stanovnika Pirana Antonija Bruzzolija, iste i sljedeće godine vodio se proces protiv svećenika Alvisea Preto, a 1573. godine iz istih je razloga optužen i njihov sugrađanin Antonio Venier. Naposljetku, sredinom prve polovice XVII. stoljeća (1626. godine) pred sud

SCHIAVONE, OVERO
DALMATINO.

Inkvizicije u Veneciji izveden je zbog priklanjaња Lutherovim sljedbenicima i građanin Pirana Valengo Toracelli. *Eresia* je kratko sročeni naslov optužbe protiv piranskog žitelja Kristofora zvanog Grbavac (Cristoforo detto il gobbo) 1550. godine, dok je za govore i istupe protiv službene katoličke vjere (*discorsi contro la fede*) optužen i izveden pred sud na višegodišnji proces od 1562-1565. godine Michiele Bruto. Seksualne nastrotnosti obično su se prilikom podnošenja optužbe svodile pod zajednički naziv sodomije (najčešće je uključivala homoseksualne odnose), te je njihovu istragu obično preuzimao posebno ustanovljen ured pod nazivom *Esecutori contra la Bestemmia*. Kako je, međutim, piranski fratar Valengo Tisano optužen osim za sodomiju, također i za urotu protiv svetog ureda crkvene inkvizicije (*sodiomia e cospirazioni contro l'Inquisitione*), njegov je slučaj preuzeo i u zasebnom procesu vodio 1573. godine *Santo Officio*. Poseban oblik krivovjerja činile su optužbe za čarobnjaštvo, vradžbine, komuniciranje sa vješticama i đavlom, te nezakonito vršenu liječničku službu i pripremanje različitih "čudotvornih" napitaka i recepata za bolesnike i (pred)bračnim odnosima ne-

68 Opširnije o ličnosti i djelovanju Giovanni Battista Goinea usporedi: Stanković 1829, sv. II, 93-95; Processi 1886, 188-211; Cavazza 1980-1981, 135-170; Miculian 1980-81, 226-227.

69 Processi 1886, 215; Cavazza 1980-81, 159, 167-168.

zadovoljne osobe. Zbog takvih su djelatnosti najčešće optuživane žene, te tako 1628. godine bilježimo proces protiv Elisabete de Rassi iz Pirana okrivljene pod optužbom *stregoreria*, te 1675. godine protiv Catarine Giuliani koja je pred Svetim sudom optužena za sklonost i primjenu čarobnjačkih umijeća (*sortilegio*).⁷⁰

Svi do sada navedeni primjeri odnosili su se na okrivljene pred sudom Inkvizicije. U zbirci popisa optuženih i kažnjenih za različite teške zločine i kriminalnu djelatnost, a koja obuhvaća period cjelokupne povijesti Mletačke Republike, bilježimo i slučaj optužbe i drastičnog kažnjavanja jednog osuđenika porijeklom iz Pirana. Riječ je o Andreu Lorenzi, koji je 1671. godine optužen za pokušaj krađe dragocjenosti iz riznice bazilike sv. Marka, te je osuđen i pogubljen vješanjem.⁷¹

ZAKLJUČAK

Završavajući naposljetku ovaj pregled prisutnosti i djelovanja doseljenika iz Pirana u Veneciji možemo istaknuti nekoliko zaključnih postavki.

Doseljavanje, prisutnost i djelovanja stanovnika Pirana u Veneciji pojava je i proces koji se može pratiti tijekom cjelokupnog razdoblja mletačkog vrhovništva nad ovim gradom. Intenzitet useljavanja i učestalost spominjanja stanovnika Pirana u Veneciji pritom se ne poklapa u potpunosti sa intenzitetom prisutnosti doseljenika iz ostalih dijelova istočnojadranske obale, te, poradi vlastitih posebnosti (pošteđenost od izravnih turskih prodora, mogućnost nesmetanijeg gospodarskog razvoja),

Riva degli Schiavoni

početak njihovog intenzivnijeg useljavanja i djelovanja u Veneciji započinje nešto kasnije (krajem XVI. i u prvoj polovici XVII. stoljeća). U Veneciji se piranski doseljenici bave djelatnostima karakterističnim za većinu doseljenika sa područja istočnojadranske obale (pomorstvo, obrt), ali među njima bilježimo i, za ostale naše krajeve gotovo nezastupljena zanimanja većeg društvenog ugleda (liječnik). Mjestom stanovanja i djelovanja usmjereni su na gradske predjele uobičajene za ostale naše doseljenike (Castello, sv. Marko), ali ih zatičemo i u predjelima u kojima je broj doseljenika sa naše obale redovito nešto rjeđi (Cannaregio, Dorsoduro). Svakodnevni život i obiteljski odnosi, rodbinske i prijateljske veze osnovni su krug njihovog životnog svakodnevlja, pri čemu se kao osobe sa kojima je prisutan intenzivan svakodnevni kontakt i poslovanje, spominju doseljenici iz različitih krajeva istočnojadranskog prostora (Zadar, Kotor, Dubrovnik, Paštrovići). Iako u oporukama piranskih doseljenika nismo zabilježili obdarivanje crkvenih ustanova u rodnom Piranu, legati namjenjeni vjerskim institucijama u Veneciji, kao i iscrpnije odredbe o načinu sahrane, svjedočanstvo su njihovog duhovnog života i religioznosti. Baveći se najčešće manje unosnim i društveno niže cijenjenim zanimanjima doseljenici iz Pirana ne stječu tijekom svog boravka i djelovanja u Veneciji znatnija materijalna dobra, te su njihove imovne prilike u granicama srednje i sitno imućnih pučana, pri čemu važnu ulogu igraju dobra koja su kao roditeljsko nasljeđe posjedovali u samom Piranu. U Veneciji su, pored brojnih navedenih, za povijest najčešće anonimnih doseljenika, pristizale i osobe od većeg društvenog značaja, pri čemu je najčešće bila riječ o "neželjenom obliku" njihovog prisutstva poradi preslušavanja pred crkvenim sudom Inkvizicije radi optužbe za različite oblike hereze (najčešće luterizam).

Sveukupno uzevši, doseljenici iz Pirana nisu u Veneciji prisutni u onolikom broju i intenzitetu kao doseljenici iz nekih drugih gradova na prostoru mletačkog dominija na istočnom Jadranu (Kotor, Zadar, Šibenik, Split), ali su i pored toga, svojim kontinuiranim dolaženjem i djelovanjem, te uklopljenošću u cjelokupan proces doseljavanja slavenskih doseljenika u grad na lagunama, predstavljali značajan i nezaobilazan fragment ukupnog, vremenski višestoljetno prisutnog povijesnog procesa doseljavanja i djelovanja slavenskih doseljenika sa prostora istočnojadranske obale i unutrašnjosti u Veneciji tijekom dugog trajanja zajedničkog povijesnog razvoja i međusobnog prožimanja ovih dvaju gradova dviju jadranskih obala.

70 Kratke podatke za sve navedene procese protiv stanovnika Pirana vidi u: *Processi 1886*, 212-218.

71 Tassini 1966, 305.

Prilog: Popis oporuka doseljenika iz Pirana sa oznakom signature i datumom oporuke

- 1) Agatha da Pirano terzio ordine ordine s. Francesco de s. Raffaello, NT, b. 672, br. 15, 12.11.1494.
- 2) Agnesina condam Francesco Volpe da Piran moglier in secondo voto Zuane de Steffano de Zuppa, NT, b. 961, br. 6, 18.4.1591.
- 3) Catarina condam Gasparo Baffo favro da Piran relicta Zuane Schiavichi laner condam Bastian, NT, b. 94, br. 7, 18.12.1647.
- 4) Chiara relicta Nardo da Piran, NT, b. 220, br. 414, 18.12.1602.
- 5) Domenica condam Jacomo da Piran, NT, b. 220, br. 545, 6.7.1610.
- 6) Francesco de Piran condam Pietro de s. Marcuola, NT, b. 79, br. 382, 19.8.1519.
- 7) Laura moglier Nicolò Piranese, NT, b. 692, br. 280, 1.8.1661.
- 8) Luca condam Zuane da Pirano, NT, b. 641, br. 243, 18.3.1541.
- 9) Lucia condam Georgii da Pirano, NT, b. 960, br. 282, 9.1.1517.
- 10) Margareta da Pirano relicta Marci de Pirano, NT, b. 876, br. 507, 2.1.1482.
- 11) Marieta fiola condam Mathio da Piran et consorte in terzo matrimonio Salvador de Bortolo gondolier, NT, b. 1021, br. 500, 28.12.1602.
- 12) Natalis condam Natalis Georgii de Pirano, NT, b. 914, br. 147, 15.4.1468.
- 13) Piero da Piran condam Antonio, NT, b. 49, br. 516, 17.11.1586.
- 14) Rosa moier Marcho da Pirano de contrata s Moisé, b. 911, br. 601, 1.10.1460.
- 15) Steffanus de Pirano, NT, b. 337, br. 17, 10.3.1444.
- 16) Tomaso de Andrea da Piran mariner, NT, b. 842, br. 711, 22.4.1606.
- 17) Virginia relicta Francesci da Piran barcarol, NT, b. 224, br. 1691, 31.12.1591.
- 18) Zanetta consorte in primo matrimonio Domenigho de Pyran padron de nave, NT, b. 635, br. 402, 10.1.1598.
- 19) Zuana relicta in secondo matrimonio condam Antonio Piran medico, NT, b. 157, br. 444, 17.11.1578.
- 20) Zuana da Piran cosorte Bernardin Badoer, NT, b. 582, br. 288, 19.4.1610.

RIASSUNTO

In base al materiale originale degli archivi veneziani l'Autrice delinea nel saggio la presenza e l'attività degli immigrati piranesi a Venezia dal XV al XVII secolo, rilevando l'intensità dell'immigrazione e la presenza degli immigrati piranesi nei documenti e confrontando la frequenza della loro menzione con la presenza degli immigrati provenienti da altre città della sponda orientale adriatica e dell'entroterra. Nel saggio si indica il modo in cui gli immigrati vengono menzionati nei documenti veneziani, i loro mestieri e i luoghi di residenza e di lavoro. Usando i dati contenuti nelle ultime volontà degli immigrati, l'Autrice presenta le forme e gli ambienti fondamentali in cui si svolgevano la loro vita quotidiana e gli interscambi comunicativi (famiglia, parentado, rapporti di amicizia, soci d'affari). Vengono presentate in breve le disponibilità e attività economiche degli immigrati piranesi e, in base ai dati sui lasciti alle istituzioni ecclesiastiche veneziane, la loro vita spirituale e la religiosità. Nella parte finale del saggio l'Autrice, in base ai dati del fondo archivistico del Santo Offitio, tratta brevemente alcuni esempi di processi giudiziari celebrati contro i cittadini piranesi dal tribunale dell'Inquisizione (imputazioni di luteranesimo, magia, stregoneria e simili). Nelle conclusioni l'Autrice mette nuovamente in rilievo che nonostante alcune specificità che gli immigrati piranesi mostrano in confronto ad altri immigrati provenienti dalla sponda orientale adriatica (divesa intensità dell'immigrazione e presenza nella vita della città, l'esercizio dei vari mestieri, ecc.), il processo di immigrazione e di inserimento nelle attività economiche degli immigrati piranesi va percepito nel quadro più ampio dei flussi migratori dalla sponda orientale adriatica a Venezia durante il lungo periodo storico in cui le due sponde adriatiche erano strettamente legate e si compenetravano.

IZVORI I LITERATURA:

- Anonim:** I più illustri istriani ai tempi della Veneta Repubblica commemorati dagli studenti di Trieste e dell'Istria nella Università di Padova (Padova 1866)
- Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASV),** Notarile Testamenti
- ASV,** Santo offitio
- ASV,** X Savi sopra le decime in Rialto. Catastico di Venezia, sestiere s. Pietro di Castello, b. 420 (estimo 1661)
- Bertoša, M.:** Mletačka Istra u XVI i XVII stoljeću, sv. II, Pula 1986, str. 397-398.
- Caprin, G.:** L'Istria nobilissima, sv. I, Trieste 1968, str. 124-125, 246-247.
- Caprin, G.:** Marine istriane, Trieste 1889, str. 159-192
- Cavazza, S.:** Profilo di Giovanni Battista Goineo, umanista piranese, Atti Rovigno, vol. XI, 1980-1981, str. 135-170.
- Costa, A.:** Studenti foroiulensi, orientali, triestini ed istriani all'Università di Padova, Archeografo Triestino, N. S., vol. 20, fasc. II, Trieste 1895, str. 357-389.
- Franceschi, C. de,** Chartularium Piranese, Atti e memorie della società istriana per archeologia e storia patria (dalje AMSI), god. XLI, vol. 36, Parenzo 1924; god. XLVIII, vol. 43, 1931-1932, str. 19-96; god. XLIX, vol. 44, Pola 1932, str. 27-320; god. I, vol. 45, 1933-1934, str. 255-320; god. LI, vol. 46, 1934, str. 107-192; god. LII, vol. 47, 1935, str. 123-230; god. LV, vol. 50, 1938-1940, str. 171-200.
- Gestrin, F.:** Oris razvoja pomorstva v Slovenskem primorju, Kronika, god. X, sv. 2, Ljubljana 1962, str. 90-94.
- Gestrin, F.:** Piranska komenda v. 14. stoletju, prispevek k problemu tehnike trgovine v srednjem veku, Razprave SAZU, sv. 5, Ljubljana 1966, str. 239-263.
- Gestrin, F.:** Piranska popotovanja v 15. stoletju, Kronika, god. XXIII, sv. 2, Ljubljana 1975, str. 74-80.
- Gestrin, F.:** Piranske ladjedelnice in ladjedelci v poznem srednjem veku, Kronika, god. XXII, sv. 3, Ljubljana 1974, str. 170-178.
- Gestrin, F.:** Pomorstvo srednjeveškega Pirana, Dela SAZU, sv. 21, Ljubljana 1978.
- Gestrin, F.:** Prispevek k kulturnomu življenju slovanov v Markah v Italiji (XIV-XVII stoletje), Spomenica Josipa Matasovića, Zagreb 1972, str. 89-96.
- Gestrin, F.:** Trgovina slovenskih dežel z italijanskimi ob koncu srednjega veka in v XVI. stoletju, Zgodovinski časopis, god. XXIX, sv. 1-2, Ljubljana 1975, str. 89-108.
- Gorlato, A.:** Paesagi istriani, Padova 1968, str. 139-146.
- Grendler, F.:** The Roman Inquisition and the Venetian press 1540-1605, Princeton 1977.
- Grendler, F.:** The "Tre Savii sopra Eresia", 1547-1605: a prosopographical study, u: "Studi Veneziani", Nuova serie, vol. III, Venezia 1979, str. 283-340.
- Kandler, P.:** Pirano, monografia storica, Parenzo 1879.
- Miculian, A.:** Contributo alla storia della riforma protestante in Istria, Atti Rovigno, vol. X, 1979-1980, str. 215-230.
- Miculian, A.:** Il Santo ufficio e la riforma protestante in Istria, Atti Rovigno, vol. XI, 1980-1981, str. 171-240.
- Miculian, A.:** La riforma protestante in Istria, Atti Rovigno, vol. XII, 1981-1982, str. 131-169; vol. XIV, 1983-1984, str. 171-189.
- Mihelič, D.:** Najstarejša piranska notarska knjiga (1281-1287/89), Viri za zgodovino slovencev, sv. VII, Ljubljana 1984, str. 53, br. 268, 5.2.1284.
- Morteani, L.:** Contratto de' sali stipulato fra Venezia e Pirano nel 1616, Archeografo Triestino, N. S., sv. XV, Trieste 1889, str. 138-165.
- Morteani, L.:** Pirano per Venezia, Archeografo Triestino, III. seria, vol. 3, fasc. I, Trieste 1907, str. 3-70.
- Nicolich, E.:** Cenni storicostatistici sulle saline di Pirano, Trieste 1882, str. 17-53.
- Pahor, M.:** Piran v obdobju dvojne oblasti (XII.-XIII. stoletje), Kronika, XXII, br. 3, Ljubljana 1974, str. 161-169.
- Pahor, M.:** Solna pogodba med Piranom in Benetkami iz leta 1616, Kronika, god. V, sv. 1, Ljubljana 1957, str. 14-20.
- Pahor, M. Poberaj, T.:** Stare piranske solane, Zbirka Spomeniški vodniki, zv. 4-5, Ljubljana s. d.
- Processi di Luteranismo in Istria,** AMSI, anno III, vol. 2, fasc. I-II, Parenzo 1886, str. 179-218.
- Pullan, B.:** Gli Ebrei d'Europa e l'inquisizione a Venezia dal 1550 al 1670, Roma 1985, str. 17-228.
- Stanković, P.:** Biografia degli uomini distinti dell'Istria, sv. I, Trieste 1828, sv. II, 1829, sv. III, 1829.
- Tamaro, A.:** Pirano, Trieste 1910.
- Tassini, G.:** Alcune delle più clamorose condanne capitali eseguite in Venezia sotto la Repubblica, Venezia 1966, str. 305.
- Zilioto, B.:** Frate Lodovico da Pirano (1390?-1450) e le sue *Regolae memoriae artificialis*, AMSI, god. LIV, vol. 49, fasc. I-II, Pola 1937, str. 189-226.
- Zilioto, B.:** Petronio Pietro Caldana, rimatore piranese del secolo XVIII, Archeografo Triestino, seria III, vol. IX, Trieste 1921, str. 245-298.